

Företagaren som partiets

| av Nils-Eric Sandberg

Det statsbärande partiet vill ha lönsamma företag som kan betala röstköpen, men accepterar inte företagaren. Hon är ett instrument som förutsätts jobba och slita för att staten skall kunna fördela till andra.

R EGERINGSFÖRKLARINGAR är en märklig sorts litteratur. Jag samlar på dem sedan länge. De kan läsas som illustrationer till det eviga mänskliga problemet med skillnaden mellan att vilja och att kunna.

I årets regeringsförklaring skriver regeringen att den efter omröstningen om EMU vill satsa på tillväxt, och därför kan tänka sig att möjligen sänka bolagsskatten och kapitalskatterna. Massmedia har presenterat detta som en stor nyhet, och som en radikal omläggning av politiken.

Två synpunkter är givna. Först: att regeringen vill ge företagen en roll för tillväxten förvånar många; det visar vilka förväntningar på den ekonomiska politiken som regeringen trendmässigt byggt upp. Sedan: tydligen har Göran Persson äntligen resignerat i sitt sökande efter en tillväxtknapp i finansdepartementets kontrollrum. Ringholm har ingen knapp att trycka på om han vill få igång tillväxten. Därför måste regeringen, om än ytterst motvilligt, lita till företagen.

STATSRELIGION

Och detta är något nytt. I decennier har ekonomisk politik i Sverige haft keynesianism som statsreligion. Regeringar av nästan alla sorter har arbetat – eller åtminstone pratat och skrivit – som om finansministern eller näringsministern kunde finreglera svensk ekonomi från en kontrollpanel i något departement, där statsråden tryckte på knappar och vred på rattar för tillväxt och inflation och sysselsättning och export och välstånd.

Till vilken nytta? Visserligen låg tillväxten på cirka 3 procent ett par år i slutet av nittioalet. Det var inte konstigt. Dels hade ekonomin efter krisen stora lediga resurser. Dels fick exportindustrin extra draghjälp av att kronan 1992 föll ytterligare 25 procent mot ett index av valutorna i utrikeshandeln.

Men trendmässigt har tillväxten legat betydligt under

både EU- och OECD-genomsnittet sedan 1971. Investeringskvoten – en nyckelfaktor bakom tillväxten – har också fallit trendmässigt; den steg mot slutet av åttiotalet, men ligger sedan tio år på 15–16-procentsnivån.

I den demografiska strukturen ligger en ekonomisk krutdurk, och en politisk. Fyrtioalisterna går snart i pension. Och eftersom de är friska finns det risk att de lever för länge, och tär på resurserna.

SCB har räknat ut att år 2010 kommer de i åldern 60–79 år att motsvara 39 procent av dem som är i arbetsför ålder, det vill säga 20–59 år.

Om vi får upp tillväxten till en långsiktigt stabil nivå om 3,5 procent per år fördubblas resurserna på 20 år. Då kan demografin bli hanterbar – kanske. Men om tillväxten ligger kvar på den trendmässiga nivån sedan 1971 av 1,5 procent per år väntar svåra konflikter om resurserna mellan generationerna. Konflikterna skärps och förvärras om politikerna intervenerar. Det gör de nog.

Göran Persson och hans gäng vill nog ha en långsiktig tillväxt, eftersom det ger dem större skatteintäkter att dela ut för röstköp. Men vill de långsiktigt ha starkare företag?

Det är inte så säkert. Regeringsplanen motiverar den nya synen på företagets roll med att Sverige måste få högre tillväxt som kompensation för att vi inte kommer med i EMU. Vänd på regeringsförklaringens resonemang: om det blivit ett ja i folkomröstningen kunde landet nöjt sig med lägre tillväxt och högre skatt på företagen.

Regeringens argument påminner om hur regeringen Carlsson 1990 motiverade sitt beslut om att ansöka om medlemskap i EG (då EU). Sverige fick tre räntechocker, med räntor på 15–18 procent. Det blev helt ruinerande för hushåll och företag. 27 oktober 1990 lade regeringen fram en krisplan för att lugna marknaderna och få ner räntorna. Den innehöll drygt tjugo punkter om allt, från karensdag i sjukförsäkringen, till skolstart från sex år – och ansökan om medlemskap i EG. Inte för att rege-

Instrument

ringen ville att Sverige skulle vara med i det europeiska freds- och frihandelsprojektet, utan för att vi behövde få ned räntan.

Det kom så plötsligt, sa flickan.

FÖRDELNING FÖRE TILLVÄXT

Långsiktigt, sedan början av sjuttioalet, har socialdemokratin prioriterat fördelning framför tillväxt. Från 1971 höjde partiet progressiviteten i skattesystemet våldsamt, tydligen utan minsta tanke på hur detta skulle påverka tillväxten. En inflationsvåg drev upp de nominella lönerna i allt högre skattesatser. Eftersom skatteskalorna inte var justerade för inflationen steg skatten på de reala inkomsterna allt mer.

Visserligen skärpte regeringarna – alla regeringar – fördelningspolitiken, och höjde bidragen. Men en enkel kalkyl visar vad tillväxt alternativt fördelning betyder för realinkomsterna, på längre sikt.

Antag två ekonomier, A och B. A-ekonomin har låga skatter och ojämn fördelning: de 50 procent som har hög inkomst har 70 procent av totala inkomsterna, de som har låg inkomst har 30 procent. B-ekonomin har höga skatter och jämn fördelning: höginkomsttagarna har 60 procent av totalinkomsten, låginkomsttagarna 40.

En annan viktig skillnad: A-ekonomin med ojämn fördelning har 3 procents tillväxt per år, B-ekonomin med jämnare fördelning har 1 procents tillväxt.

Båda startar från samma BNP.

Efter 15 år har låginkomsttagarna i A-ekonomin högre inkomst än låginkomsttagarna i B-ekonomin.

Efter 30 år har denna grupp i A-ekonomin 35 procent högre inkomst än motsvarande grupp i B.

Och efter 50 år har låginkomsttagarna i A-ekonomin, med hög tillväxt och ojämn fördelning, dubbelt så hög inkomst som låginkomsttagarna i ekonomin B, med låg tillväxt och jämn fördelning.

Ett exempel på tillväxtens betydelse. Den som så vill kan tillämpa kalkylen på en jämförelse mellan såg USA och Sverige.

Men nu vill regeringen ha företagen med. De ska, kanske, få lite lägre bolagsskatt. 3:12-reglerna ska ändras – fast mycket långsamt, på lång lång sikt.

Detta är givetvis något nytt. Jag har läst samtliga partiprogram från sextio- och sjuttioalet, och letat efter ordet företag, i mikroskop. Det förekommer inte. Socialdemokraterna ville ha ”effektivare företag inom jordbruket” (som var totalreglerat). Folkpartiet hade ett par vänliga ord om småföretagen.

I övrigt såg partierna företagen som givna. De bara fanns där, från början, som ett slags konstanter. Politiken behövde inte fråga varför företagen uppstod, eller vilka villkor de behövde för att kunna existera. Politik handlade enbart om att fördela vad företagen producerade.

Från all empiri, och via det gigantiska experiment i ekonomiskt skapande som de socialistiska diktaturerna genomförde, vet vi att tillväxt förutsätter företagande. Som Douglass North, Nathan Rosenberg, L E Birdzell och andra visat är stabila institutioner, främst skydd för äganderätten, en nödvändig förutsättning för tillväxt. Men inte en tillräcklig: inom denna institutionella ram måste ekonomin ha företag.

Företagande är ingen enkel sak. De flesta företag arbetar i en marknad med konkurrens, nationell och internationell, och teknisk förändring. Alltså är framtiden osäker. Varje nytt företag, varje ny produkt är ett experiment med en helt oförutsägbar efterfrågan och konkurrens. Alltså är företagande ett risktagande. Alltså bör företagen ha en riskpremie i beskattningen.

Bakom varje företag finns en företagare, eller flera. Det är de som tar risken. Alltså bör riskpremien ligga i skatten på företagaren, aktieägaren.

PROBLEMFÖRMULERINGSPRIVILEGIET

Grundproblemet för svensk ekonomi – som jag ser det – är att socialdemokratin regerat sedan 1932, och sedan dess småningom erövat makten inte bara över de politiska besluten utan också över det politiska tänkandet. Det visar det ”borgerliga” experimentet 1976–82. De borgerliga regeringarna förde då en ekonomisk politik

”Att genomföra regeländringarna är inte svårt, det klarar finansdepartementet på tre veckor – om viljan finns.”

som var mer socialdemokratisk än vad en rent socialdemokratisk regering i motsvarande läge skulle gjort. De borgerliga försökte devalvera bort kostnadskriserna, istället för att sänka löneskatterna. De höjde de offentliga utgifterna från 49 till 65 procent av BNP.

Och nu har socialdemokratin även formellt övertagit makten.

Efter socialiseringsdebatten på tjugotalet har socialdemokratin accepterat privat företagande – men inte principiellt, utan pragmatiskt, av det enkla skälet att det inte fanns något fungerande alternativ.

Partiet presenterade ett socialiseringsförslag, Myrdals program 1944. Det ledde till att partiet nästan förlorade regeringsmakten i valet 1948. Och eftersom makten var det viktigaste slopades Myrdals planer.

1975 föreslog LO:s utredare Rudolf Meidner en total-socialisering av alla företag med vinst. LO-kongressen tog förslaget med acklamation. Den socialdemokratiska regeringen förlorade valet 1976, delvis på Meidners förslag. Alltså genomfördes det inte, när partiet kom tillbaka till makten 1982. Makten var och är det absolut primära för socialdemokratin.

En titt i historien visar att socialdemokratiens sekundära mål – alltså efter makten – har varit att höja levnadsstandarden för den egna gruppen – industriarbetarna. Medlet var tillväxt. Och tillväxt förutsatte företag. Alltså fick företagen tidigt rimligt villkor – särskilt de stora företagen.

Men socialdemokratin grundades som en kamporganisation

riktad mot företag och företagare. Och denna grundattityd, som format partiet, sitter fortfarande i. Socialdemokratin accepterade företag men inte företagare, och därmed inte äganderätten.

Nu: företag förutsätter företagare. Och – det som den ekonomiskhistoriska forskningen visat – företagare kan fungera, investera och skapa tillväxt, först sedan staten skapat institutioner som skyddar ägandet. Företagandets och därmed tillväxtens grundförutsättning är just äganderätten.

”Bakom varje företag finns en företagare, eller flera.”

”Partiet vill nog ha företagare, men accepterar inte att de ska få tjäna pengar.”

DILEMMA

Här ligger socialdemokratiens dilemma. Partiet vill ha tillväxt som ger höjda reallöner och skatteintäkter. Det har upptäckts att tillväxt förutsätter företag. Men partiet vill inte ha företagare och privat ägande.

Länge ”löste” partiet problemet genom att ge goda villkor för företagen – så länge vinsten låg inlåst i företagen och inte kunde tas ut av ägarna. Bolagsskatten var (till 1991) formellt 52 procent, men via olika avdrag bara 10-15 procent – så länge företagen investerade all vinst. Skatten på utdelad vinst dubbelbeskattades: först med 52 procent i företaget, sedan med 70–85 procents marginalskatt hos aktieägaren. Totalt tog staten därmed 88-93 procent av aktieägarnas vinst i skatt. Och denna extrema skatt underminerade äganderätten.

Socialdemokratin ville ha kapitalism – eftersom den skapar välstånd. Även Karl Marx medger detta. Han påpekar att det är kapitalismen som tack vare sina incitament driver fram teknisk och ekonomisk utveckling, som genererar ny teknik och högre produktion.

Men socialdemokratin vill inte ha kapitalister. Partiet vill inte ha företagare. Därför lever den extra beskattningen av företagens ägare kvar. Den kallas nu 3:12-reglerna. De innebär, kortfattat, att egenföretagaren måste ta ut resultatet ur företaget på det sätt som maximerar hans skatt.

Den höga skatten på den del av inkomsten som kan sparas gör det nästan omöjligt för en enskild att spara ihop till ett rimligt egenkapital i sitt företag. De som vill expandera måste därför gå till börserna. Och aktiespararnas villighet att satsa pengar i nya företag beror på deras utsikter att få avkastning – efter skatt. Men den samlade skatten på aktiesparande är mer än dubbelt så hög i Sverige som i EU-genomsnittet.

De socialdemokratiska regeringarna har i drygt trettio år bekämpat privata incitament till att spara, investera, starta företag, skapa tillväxt. I denna kamp har socialdemokratin varit mycket framgångsrikt.

HELA BÖRDAN PÅ FÖRETAGARNA

Ska partiet ändra denna destruktiva strategi?

Fan trot.

Enligt budgetpropositionen ska 3:12-reglerna mildras – fast bara successivt, och på mycket lång sikt. Det första steget handlar om några tiotals miljoner.

Finansplanen och hela budgeten flödar av ”resonemang” om skatternas och utgifternas stora betydelse. Men som vanligt finns inte en rad av diskussion om före-

tagarnas villkor som förutsättning för tillväxt. Det finns inte skymt av en analys av företagandets struktur, av de multinationella företagens val av strategier, av småföretagens situation. Ingenting.

Arme student som på ett seminarium för Erik Lundberg på Handelshögskolan presenterat denna pratbubbla som tvåbetygsuppsats.

20–25 företag står för drygt hälften av Sveriges industriproduktion. De flesta av dem har 80 procent av ett sammanvägt genomsnitt av sysselsättning, produktion och försäljning utomlands. Från hösten 1985, när EU formades och ingen kunde tro att Sverige kunde bli medlem, flyttade de nästan alla investeringar ut från landet, till EU-området.

Risken finns att de snart startar en ny emigration av investeringar – om medlemskap i valutaunionen visar sig vara en viktig konkurrensfaktor.

Hela tillväxtbördan faller då på de mindre företagen – och på FÖRETAGARNA. Den avgörande tillväxtfaktorn blir då statens behandling av företagarna.

Hittills har de straffbeskattats. De tar en stor risk när de startar ett företag, eftersom bankerna ofta kräver en personlig borgen för lånet. Men skatten tar ingen hänsyn till risken. Och om de råkar illa ut får de snart veta att det sociala skyddssystemet utformats för anställda, inte för företagare.

DET KAN GÅ

Om företagarna ska kunna spela en huvudroll i regeringens tillväxtscenario måste de få villkor som motsvarar uppgiften. Då kan det gå. Bortåt en miljon personer i arbetsför ålder står utanför arbetskraften, som arbetslösa, sjukskrivna, förtidspensionerade. Till detta kommer ett mörkertal av ungdomar som lever på socialbidrag.

Det finns drygt 400 000 småföretag i landet. Om alla anställer ytterligare två personer ökar produktion och skattekraft radikalt.

Men: då måste företagarna få ekonomiska villkor som motsvarar detta risktagande.

Först: de måste få bygga upp ett rimligt egenkapital, genom att slippa skatt på vinster upp till säg en miljon kronor per anställd.

Sedan: de måste därefter ta ut sin vinst som utdelning, inte som inkomst. Skattelättnaden kan ses som en rimlig riskpremie. Med tanke på risken borde de betala högst 25 procent i skatt, och endast aktuariemässiga försäkringskostnader i det som kallas "sociala avgifter."

Därpå: De måste få betala marknadsmässig lön – det vill säga en bruttolön som motsvarar det förväntade värdet av den nyanställdes arbetsinsats. Det innebär att

lönen måste förhandlas mellan företagaren och den anställde. Detta avtal måste gälla, oavsett vad facken avtalar fram med andra.

Det finns en principiell grund för ett sådant individuellt avtalssystem. Det kallas kontrakt.

Marknadsekonomin arbetar med kontrakt. All kontakt mellan företaget och andra i ekonomin har form av kontrakt. Företaget i sig är ett knippe av kontrakt – mellan ägare, företagsledning, anställda, leverantörer, kunder, etc.

Nu: i en fri ekonomi (antag en sådan, för resone-mangets skull) måste alla individer ha fri kontraktsrätt. Alltså måste alla ha rätt att ingå ett kontrakt med en motpart, säg ett företag – oberoende av vilka kontrakt företagaren tidigare ingått med andra parter, exempelvis facket.

FÖRETAGAREN INSTRUMENT

En sådan ansats skulle kunna ge en explosion av nyföretagande, av nyanställningar, av tillväxt. Det initiala skattebortfallet skulle snabbt kompenseras tio eller tjugo gånger om, minst, av skatteintäkterna på ökad sysselsättning. Man får multiplicera med två för att få effekten på offentliga budgetar, eftersom bidragsutgifterna bortfaller.

Att genomföra regeländringarna är inte svårt, det klarar finansdepartementet på tre veckor – om viljan finns.

Så vad är hindret?

Vad jag förstår bara ett: socialdemokratins motvilja mot privat ägande och privat vinst. Partiet vill nog ha företagare, men accepterar inte att de ska få tjäna pengar.

I detta ligger vad jag från liberal synpunkt ser som det mest motbjudande i socialdemokratins syn på företagare. Det går igenom i alla program och budgetar och uttalanden: Partiet vill ha företag, och i nödfall företagare, för att få in ökade skatteintäkter. Företagarna ska producera; resultatet av deras ansträngningar ska staten (det vill säga partiet) använda för sina egna syften.

I detta ligger en instrumentell syn på företagarna: de ska primärt inte arbeta för sin egen skull, för sin egen längtan att producera och skapa – utan de ska arbeta för att dra in pengar till staten. De ska vara statens instrument.

Lite studier i moralfilosofi har lärt mig att det grövsta brott mot en liberal syn på människovärdet är att behandla en människa som ett medel, som ett instrument.

Nils-Eric Sandberg (n_e_sandberg@hotmail.com) är författare och frilansskribent.

